

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
GEVHER NESİBE TIP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YAYIN NO : 6

EBÛ MANSUR SEMERKANDÎ
MÂTURÎDÎ
(862 - 944)

14 MART 1986 — KAYSERİ

Gevher Nesibe Sultan Anısına Düzenlenen
«Ebû Mansur Semerkandî-Mâturidî Kongresi»
Tebliğleri

14 MART 1986
KAYSERİ

YAYINLAYAN
Prof. Dr. Ahmet Hulûsi KÖKER

(Tebliğlerin dil ve bilimsel sorumlulukları konuşmacılara aittir.)

Her hakkı saklıdır
ISBN. 6160-633

Dizgi - Baskı
Erciyes Üniversitesi Matbaası
KAYSERİ

MÂTURÎDÎ'NİN KELÂM METODU

Doç. Dr. Muhiddin BAĞÇECİ*

Hicretin 1. asrının sonlarına doğru islâm aleminde akaid konularında müstakil fırkalar zuhur etmeye başlamıştır. Vâsıl b. Ata (V. 131), Amr b. Ubeyd (V. 144) ile birlikte Mu'tezile mezhebini te'sis ederler. Bu fırka akaid meselelerini açıklarken aklı ön plana alır ve nakli bunu te'yid edici mahiyette kabul eder. Mu'tezile'nin akaidi izah ederken aklı esas alıp nakli buna göre açıklamasına kelâm metodu denilmiştir.

Hicrî 150 tarihinde vefat eden İmam Azam da mu'tezile ve diğer bid'at ehliyle mücadele ederken Fıkıhta takib ettiği metoda paralel olarak az da olsa aklı istidlallere önem vermiştir.

Aklı istidlâl ve izahlara yeterince yer vermeyip teslimiyeti şiar edinmiş olan selefiyyenin yanında, Ehl-i sünnet âlimlerinden Abdullah b. Said el-Küllâb el-Basrî (V. 240) ve Haris Muhasibi (V. 243) gibi bazıları iman meselelerini akıl ile destekleme ihtiyacı hissederler. Bunlar selef metodundan kelâm metoduna intikal devresinin mümessilleri sayılırlar.

Nihayet Irak'ta Ebu'l-Haseni'l-Eş'ari (V. 324) ve Mâverâün nehir'de Muhammed bin Muhammed bin Mahmud el-Mâturîdî'nin (V. 333/944) çalışmaları ile Ehl-i sünnet kelâmı teessus etmiştir.

Bu iki büyük âlimin çalışmalarıyla ehl-i sünnetin eline geçen kelâm metodu Mu'tezile'ninkinin aksine vahyi esas alıp aklı onu teyid edici mahiyette kullanmıştı.

(*) Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Biz İmam Ebu Mansur Mâturîdî'nin metodunu onun Te'vilâtü'l-Kur'an isimli eseri ile Kitabü't-Tevhid'inden öğreniyoruz. Te'vilâtü'l-Kur'an'ın Dünya kütüphanelerinde 50 tane kadar yazma nüshası olduğu zannedilmektedir (1). Bu esere Ebu Bekir Muhammed bin Ahmed es-Semerkandî (533/1158) tarafından büyük bir şerh yapılmıştır (2).

Te'vilâtü'l-Kur'an dirayet metodunu takib etmektedir. Gereksiz tafsilata kaçmadan ayetlerin ihtiva ettiği dinî ve itikadî konuları ehl-i sünnet açısından ele almakta, münasebet düştükçe diğer mezhep ve fırkaların görüşlerini de zikrederek bunlara akli ve nakli delillere dayanan gerekli cevapları vermektedir.

Mâturîdî'nin 2. büyük eseri Kitabü't-Tevhid, Kelâm ilminin ana konularını teşkil eden ilahiyat, nübüvvet ve sem'iyatın ekseri meselelerine temas ederek ehl-i bid'at fırkalarının ve islâm dışı cereyanların görüşlerine de yer vererek akli ve nakli delillerle bunların tenkidini yapar. Bunun üslubu diğer kelâm kitaplarının ıstılah ve ifadelerinden başkadır. Bu bakımdan metninin çözümlü anlaşılması oldukça güçtür (3).

İmam Mâturîdî Usul-i din konularında nakle bağlı kalarak akli açıklamalara geniş yer vermiş, selef ve mu'tezile metodlarının iyi taraflarını alıp ehl-i sünnet hudutları içinde kalacak yeni bir kelâm metodu geliştirmişti.

İmam Mâturîdî'ye göre dinin kendisiyle anlaşılıp bilinebileceği iki esas vardır: Nakil ve Akıl. Ona göre nakil yani vahiy dinî bilgilerin kaynağıdır. Akıl da dolayısıyla dinî bilgilerin kaynağı olmasının yanında bunların doğruluğuna delâlet eder ve kendisiyle ilâhî bilgiler anlaşılır. Akıl Allah'ın varlığını ve bazı sıfatlarını bildiği gibi Allah'a imanın vucubunu da anlar.

O Kitabü't-Tevhid'inde, insanı ilme ulaştıran yolların ve kaynakların, iyân yani (sağlam duyu organları ve bunlarla yapılan deney ve gözlem) haberler ve akli istidlâl olduğunu ve bilgiye ulaşabilmek için bu yolların hiçbirisinden müstağni olunamayacağını söylüyor. Ona göre bunlardan her birinin sahasına giren bilgiler gurubu vardır. Her bir bilgi alanına ancak kendisine götüren volla gidilir. Duyularla elde edilen bilgiyi inkâr eden inatçı ve kendisini beğenmiştir (4).

Haber'e gelince yani başkalarının, duyduklarının, deneyleyip gözlediklerinin bize nakledilmesine gelince, bunlar bize, isimlerimizi, soy ve sopumuzu, ve eşyanın isimlerini bilmemize aracılık ediyor. Nitekim biz, haberle geçmiş olayları, uzak memleketleri başkalarının deneyleriyle sabit olan faydalı ve zararlıları ve hayatımızda deney ve gözlemlerini yapamayıp da başkalarının tecrübeleriyle elde edilen pek çok şeyleri biliriz.

Mâturîdî iki çeşit haber olduğunu söyler :

1— Mütevâtîr haber: Bunun doğru olduğunu tesbit etmek için araştırıp tetkik etmek lâzımdır.

2— Peygamberlerin haberleridir; Yanlarında doğruluklarını gösteren âyetler (mucizeler) bulunduğu için onların verdikleri haberlerden daha doğru bir haber yoktur. Çünkü doğruluklarının açıklığı ve seçikliği bakımından kalbin ısınıp yatışacağı söz, peygamberlerin haberleridir.

Mâturîdî akıl hakkında şöyle diyor : Aklın istidlâline gelince, bunun ilmin sebebi olduğunu kabul etmek gerekir. Çünkü duyular ve haberlerle elde edilen bilgileri düşünüp tertipleyerek hüküm veren odur. Duyulardan uzak olan ve onların dışında kalan şeyleri anlayan, haberle bilinen şeylerde yanlışlık olup olmadığı ihtimali üzerinde duran sonra peygamberlerin mucizeleri ile sihirbazların aldatmacalarını ve başka şeylerin doğruluğunu veya yanlışlığını anlayan akıldır.

Aklın tefekkürü ile mahlukattaki hikmeti ve yaratıcıları olan Allah'a delalet eden delilleri anlarız. Nitekim akıl ile Kadîm olan Allah'ı bilir O'nu hâdis olanlardan ayırd ederiz (5).

İmam Mâturîdî'ye göre sadece bilmek iman değildir. Bilmenin yanında bildiğini kalb ile tasdik etmek imandır (6).

Kitabü't-Tevhid'i basıma hazırlayan Fethullah Huleyf'inde dediği gibi ilk defa bilginin kaynağı ve değeri hakkında konuşan ve bu konuda ilk nazariyyeyi ortaya koyan Kelâmcı İmâm Ebu Mansur Mâturîdî'dir. İmâm Mâturîdî, bilgilerimizin kaynağı ve değeri hakkında konuşan ilk islam âlimi ve mütekellim olduğu için bu konuda kendisinden sonra gelen kelâmcılara çığır açmıştır. Ondan sonra gelen kelâmcılar da yazdıkları eserlerin mukaddimelerinde bilgilerin kaynağı ve kıymetini tartışmışlardır.

Mâturîdî Te'vilâtü'l Kur'an ve Kitabü't-Tevhid isimli eserlerinde akli tefekkür ve istidlâli müdafa eder. Vahyin irşadına dayanan akla itimad eder; ve akli delil getirmeyi gerekli görür. Akıl kayar ve doğruyu bulamaz korkusuyla sadece nakle dayanmayı gerekli gören fukaha ve hadisçilere karşı çıkar ve şöyle der: «İnsana aklını kullanmaktan vazgeçmeyi telkin eden şeytânî vesveseden başka bir şey değildir. Çünkü, şeytan kişiyi aklının semeresinden alıkor, iyi fırsatlara nail olmak ve istediğini elde etmek için güvencelerini sarsar. Akli kullanarak eşyayı düşünmek, onun prensip ve sonuçlarından gizli olanları bilmek içindir. Sonra bunlar da eşyanın hâdis olduğuna ve bunları yaratanın varlığına nefislerini şehvetlerine uymaktan alıkoyanlar için deliller vardır. Bilinsin ki akli kullanmaya mani olan şeytanın vesvesesi ve işidir.» (7).

Mâturîdî'ye göre şu kadar var ki akli hata ve sürçmelerden korumak için ihtiyatlı davranmak ma'kulün yanında nakle dayanmak gerekir. O bu hususta şöyle der: «Kim nakle dayanarak akli kullanmada ihtiyatlı bulunmayı inkâr eder ve akıldan gizli kalan şeylerin mâhiyet ve künhünü anlamak ister ve Hz. Peygamberden bir işaret olmaksızın nakıs ve sınırlı akıyla Allah'ın hikmetlerinin tamamını ihata etmeye çalışırsa o, aklına zulmeder ve ona taşıyamayacağı şeyleri yüklemiştir. Bu sözün neticesi şudur: Vahye muhalif olmayan aklın hükmünü almak lazımdır. Eğer akli hükümden çıkan netice vahye aykırı olursa o zaman vahyin bildirdiğini kabul etmek gerekir (8).

İmam Mâturîdî'nin bilgi nazariyesi yakın çağların büyük filozofu İmmanuel Kant'ın (1724-1804) bilgi teorisine bazı bakımlardan benzer. Fakat bu konuda ondan daha sağlam ve tutarlıdır. İmam Mâturîdî'ye göre duyularla ve gözlemler yoluyla yapılan muayene çerçevesinde eşyanın bilgilerini elde edebiliriz. Ayrıca eserlerindeki delil ve âlâmetleri ile Allah'ın varlığını mutlaka anlar ve biliriz. Muayene ve müşahade etmediğimiz âlemlerin bilgilerini elde edemeyiz. Kant bunlara «Noumen» âlemi demişti. Müşahade edemediğimiz bu âlemde de gayb âlemidir. İnsanlar, gayb âleminin bilgilerini akıllarıyla iktisab edemedikleri için Allah Teâlâ'nın peygamberler göndermesi Onun hikmetinin gereğidir.

İmam Mâturîdî, bilgilerimizin değeri hakkında Kant gibi düşünmez. Kant'a göre bilgilerimiz rölatifdir. Kant, «şayet aklımız yaratılmış olduğu bu şekilden daha başka bir tarzda yaratılmış ol-

saydı bilgilerimiz de başka türlü olacaktı» der (9). Fakat Mâturîdî, aklımız eşyanın kesin bilgilerini alacak şekilde yaratıldığı görüşündedir.

Kant, Ortaçağ hristiyanlık âleminin münakaşasızca, birer hakikat olduğu kabul edilen «dogmalarına» karşı cephe almış bir filozoftur. Ona göre hiç bir şeyi tenkit süzgecinden geçirmeden kabul etmek doğru değildir.

İmâm Mâturîdî'ye göre, bir kimse tarafından diğer bir kimşenin körü körüne taklid edilmesi, herhangi bir delile veya araştırma ve incelemeye dayanmak gereği duyulmaksızın belirli bir fikrin, muayyen bir inancın benimsenmesi suretiyle elde edilen bir iman ise, makbul bir iman değildir. Zira bu tür bir iman, kendisini takviye eden esaslı bir dayanak ve destekten mahrum olduğu için, her an yıkılmağa ve yok olmağa mahkumdur. Oysa akla ve delile dayanan iman böyle değildir. Kuvvetli bir temele dayandırılmış olduğu için onun yıkılması ve zamanla yok olması düşünülemez (10).

Bu konuda Kitabü't-Tevhid isimli eserinin ilk sayfalarında şöyle diyor: «Biz, insanların dinde çeşitli inanış ve mezheplere girmiş olduğunu bulduk. Bunlar, kendilerinin hak üzerinde bulunduğú ötekilerinin ise batıl üzerinde olduğu görüşünde ittifak etmişlerdir. Yine bunlar, taklid ettikleri seleflerinin olduğunu söylemekte de ittifak etmişlerdir. Öyle ise taklid, -taklid edilen görüşün aksinin doğru olması ihtimali bulunduğu için- sahibini mazur kılacak bir şey değildir. Mukallidlerinin çokluğu da taklid edilen görüşler için bir şey ve kıymet değildir. Ancak ne var ki bağlandığı ve iddia ettiği söz ve fikrin doğruluğunu ve hak olduğunu isbat edecek ve imanında hakka isabet ettiğini insafli kimselere kabul ettirecek kesin aklı delili bulunan kimsenin durumu müstesnadır. Kimin, dininde kendisinin hak üzerinde olduğunun gerçekliğini isbat edecek bir kaynak ve delili varsa o haklıdır. İşte herkese bağlandığı dinin doğruluğunu kesin delilleriyle bilmesi gereklidir. Öyle ise hakkı bilmenin ölçüsü, bir dine ve mezhebe bağlananların sayısı değil, kuvvetli ve kesin delillerdir.» (11).

Çünkü kişi imanı ihtiyarı ile kesbeder. İmanı kesbetmede kuvvetli delillerin ne kadar önemli olduğunu anlamak zor değildir. Zaten Cenab-ı Hakk da «Eğer iddia ve inançlarınızda doğru ve samimi kimselerseniz kesin delilinizi getirin (de iddianızı isbat ediniz)» (12) buyurmuştur.

Mâturîdî, Kitabü't-Tevhid isimli kitabının muhtelif yerlerinde Hüdûs delili ile Cenab-ı Alah'ın varlığını isbat eder. Âlemin hüdusunu çeşitli şekillerde isbatlar.

Eş'arî ile ittifak halinde kullandıkları başka bir delil âlemin halden hale değişmesi (tegayyür-i âlem) delilidir. Âlem üzerindeki halleri ile değişmektedir. Diri ölüyor, dağılıp saçılmakta olan şeyler birleşiyor, küçük büyüyor, pis olan şeyler iyileşiyor. Eşyanın kendi kendine değişip bir şeyleri meydana getirmesi imkansızdır. Bir geminin, bilgili ve onu yapmaya kadir bir usta bulunmadan kendiliğinden olması nasıl imkânsız ise, âlemin durumu da böyledir. Yaratıcısı bulunmadan meydana gelemez (13).

İmâm Eş'arî'nin de Kitabü'l-Lüma'ında şu satırları okuyoruz. Halkın bir yaratıcısı bulunduğunu açıkça gösteren delillerden birisi de şudur: Bir kimse dokuyucu, sanatkar veya ustası olmadan bir parça pamuğun kendiliğinden ipliğe dönüşmesini, sonra da bu ipliğin dokunarak bir kumaş olmasını beklese, bu adam akıllı değildir. Tam cehaletin içerisine gömülmüştür. Yine ıssız bir araziye giden kimse orada bir ev bulamayınca, toprağın kendiliğinden tuğlalara dönüşerek birbirleri üzerine dizilip bir ev meydana gelmesini beklese bu kimse de akılsız cahilin tekidir. Bir damla meninin ana rahminde kan, sonra bir parça et, sonra et, kan ve kemiklerden mürekkep akıllara hayret verecek güzellikte insan olması, bir damla nutfeyi halden hale naklederek insanı yaratan Büyük yaratıcının varlığına elbette delâlet eder (14).

Mâturîdî ve Eş'arî bu delilleri serdederken zamanımızda fiziğin esaslı kanunu olduğu kesinleşen Entropi'ye işaret etmişlerdir. Madde âtıldır. Kendiliğinden hiç bir işi ve gücü yoktur. Her şey kendiliğinden bozulup parçalanır ve dağılır. Hiç bir hakiki ilim adamı Termodinamiğin bu ikinci kanununa karşı çıkacak cesaret kendisinde gösteremez. Bir makina sistemiyle yönlendirilmemiş ve kontrolsüz enerji yapıcı değil yıkıcıdır, düzenleyici değil, dağıtıcıdır.

Kompleks molekül ve sistemlerden meydana gelen bitki ve hayvanların vücudu ve enerji dönüşüm mekanizmalarının varlığı için mutlaka şuurlu ve bilgili bir yaratıcının bulunması ve bunların yönetilmesi nesillerini devam ettirmeleri, çoğalmaları ve kendilerini tamiri için kesin olarak bilgili ve şuurlu bir kontrolcünün mevcudiyeti lâzımdır. Bu âlemin en ileri derece komp-

leks sistem ve makinaları olan canlılarıyla ince nizam ve düzeninin varlığı mutlaka âlim ve kâdir bir yaratıcının varlığına bağlıdır.

İlmin en açık ve kesin kanunları ile çelişen evrim hipotezi tamamıyla bilim dışıdır. Dağılıp saçılan madde yığınlarından en ileri seviyede yapılmış makinalardan çok daha mükemmel olan bir canlının vücudunun kendiliğinden husule gelmesi şöyle dursun, en mükemmel seviyede yapılmış bir elektronik beyin bakımsız ve kontrolsüz bırakılırsa kendiliğinden parçalanıp dağılır gider.

Allah Teâlâ bu şekilde bilinebileceğinden dolayı Mâturidî Peygamber gönderilmemiş bile olsa Allah'ı bilmek aklen vaciptir, diyerek Allah'ı bilmenin aklen vücubuna kail olmuştur. Mâturidî eşya ve işlerde aklın idrak edeceği ve naklin delâlet edeceği zati güzellik ve çirkinliğin bulunduğunu söylemiştir (15).

Müteşabih Ayetleri Yorumu :

Mâturidî, nasların yardımıyla akli istidlâlin gerekli oluşu prensibini tefsirinde de uygulamıştır. O Te'vilâtü'l-Kur'an isimli eserinde müteşabihi muhkem ayetlere hamletmektedir. Müteşabihleri muhkem ayetlerin delaletiyle te'vil etmektedir. O yol bulabildiği vakitte Kur'anı Kur'an ile tefsir etmektedir. Çünkü Kur'anın bir kısmı diğer bir kısmıyla çelişmez. «Eğer o (Kur'an) Allah-tan başkası tarafından olsaydı, elbette içinde birbirini tutmayan bir çok şeyler bulurlardı.» (16).

İmâm Mâturidî müteşabih âyeti, hamledebileceği bir muhkem âyet veya kat'i bir delil bulamazsa te'vilden kaçır.

Meselâ, «Allah arş üzerinde istiva etti» ayetinin tefsirinde teşbihe kaçıp kaçmayan çeşitli anlayışları zikrettikten sonra şöyle der: «Bu konuda bize göre asl olan şudur ki gerçekten «Hiç bir şey O'nun benzeri gibi dahi olamaz» (17) buyurmak suretiyle kendisini yaratıklara benzemekten tenzih etmiştir. «Biz açıkça ifade etmiştik ki Allah fiilinde ve sıfatında benzerlerden münezzehtir. O halde Rahmanın arş üzerinde istivasına Kur'anda varid olduğu ve akılda sabit bulunduğu gibi mana vermek vacibdir. Ancak bu ayetin muayyen bir mana ile te'vilini kestiremeyiz. Çünkü yukarıda zikrettiğimiz manalardan başkasına da ihtimali olabileceği gibi bizim aklımıza ulaşmayan ve teşbin taşımayan başka bir manaya da gelebilir. Biz bu âyette Allah Teâlâ'nın mu-

rad ettiği neyse ona inanırız. Kur'an-ı Kerimde varid olan ru'ye-tullah ve bundan başka konularda da durum aynıdır. Allah'tan teşbihi nefyetmek, herhangi bir şeyle yorum yapmaksızın Allah Teâlâ'nın murad ettiğine inanmak gerekir.» (18).

Müteşabih âyetleri te'vil hususunda takib edilen bu metod İmâm Eş'arî'de de vardır. Ancak müteahhir kelâmcılar, halk, yanlış yorumlayarak teşbihe düşmesinler diye müteşabih âyetleri te'vil etmişlerdir. Bu te'villerin de kesin değil de ihtimal dairesi içinde olduğunu, belirtmişlerdir.

Mâturîdî İmâm Azam Ebu Hanife'nin bilhassa akaide aid risalelerini hocalarından okuyup rivayet etmiştir. Fakat bu risaleler kendilerine inanılması lazım gelen ehl-i sünnet akidesinin beyanı mesabesinde idiler. Lakin bu akide ve bu akidenin içine aldığı esaslar, Mâturîdî'nin elinde akaiden ilm-i Kelâma dönüştü. Çünkü Mâturîdî bu esasları kitaplarında kesin delillerle işledi. Bu esasların teferruatını, bürhanlarla kesinleştirip kuvvetlendirdi. O mâveraünnehir ülkelerinde Ebu Hanife ekolünün kelâmcısı, ehl-i sünnet ve'l-cemaatin reisi oldu. Bu sebeple akaidde bu mezhep Mâturîdî'ye nisbet edildi. Böylece Maveraünnehir topraklarında Hanefî mezhebinde bulunan Kelâmcılara «Mâturîdîyye» denildi. Ebu Hanifenin ismi ancak hanefî mezhebindeki fıkıh âlimlerine nisbet edilmekle iktifa edildi. Kelâm âlimleri ve araştırmacılar Mâturîdîyye diye anılan bu ehl-i sünnet mezhebinin asıl kurucusunun İmâm Mâturîdî değil, İmâm Azam Ebu Hanife olduğunu, Mâturîdî'nin ise onun yazdığı akaid esaslarını aklı ve nakl' delillerle tafsil edip desteklediğini kaydederler. Bazılarının iddia ettiği gibi Mâturîdî, Eş'arî'nin tâbilerinden değil, İmâm Azam ve arkadaşlarının esaslarını tedvin ettiği ehl-i sünnet mezhebinin tafsil ve te'yid ederek devam ettirenlerdendir.

NETİCE

Hülâsa Mâturîdî'nin metodunda aklın herhangi bir aşırılığa ve yanlışlığa sapmaksızın ve haddini aşmaksızın büyük bir yeri ve değeri vardır. Bazıları akla bu kadar ehemiyet verdiği için Mâturîdîyye, selefiyyeden daha çok Mu'tezile'ye yakındır, demişlerdir. Bir dikdörtgen şeklinde bir alanın ucunda Selefiyye yani ehl-i hadis, öteki ucunda Mu'tezile bulunur. Alanın Mu'tezile'ye bitişik 1/4 inde Mâturîdîyye, Muhaddislerin yanında Eş'ariler mevcuttur, demişlerdir. İzmirli İsmail Hakkı gibi bazı âlimler bunun ak-

sini söylemişlerdir. Yani Selefiyyenin yanında Mâturîdiyye yer alır demişlerdir.

Mâturîdî, Bid'at cereyanlarından nisbeten korunmuş Mave-raünnehir bölgelerinde Mu'tezileden başka Dehriyye ve Seneviyye mensuplarına karşı istikrarlı mücadeleler vermiştir. Kitabu't-Tevhid, bunlar gibi sapık fikir ve cereyanları içine alan ve bunların gereği gibi çürütülmesine çalışan en değerli ve en eski bir vesika mahiyetini taşımaktadır.

Mâturîdiyye ve Eş'ariyyeden müteşekkil Ehl-i sünnet kelâmcılarına göre akıl ile nakil arasında bir çatışma olmamalıdır. Bunlar akaid konularını açıklarken akli delil ve açıklamaları ile nasların ifadeleri arasında bir çelişkiye düşmemişlerdir.

Mu'tezile ise, nasları bazen yanlış yorumlamış bazen de aklın hududunu aşan konularda akli kullanmışlardır. Meselâ aklın kendiliğinden açıklama yapmağa selahiyetli olmadığı ahiret ahvali, şefa'at, mizan, sırat rû'yetullah gibi sem'iyat konularında nasları ya reddetmiş veya te'vil etmişlerdir.

D İ P N O T L A R :

1. Te'vilâtü'l-Kur'an'ın az bir kısmı 1 cild halinde Dr. İbrahim Avazeyn ve es-Seyyid Avazeyn tarafından Te'vilâtü Ehli's-Sünne adıyla 1971 de Kahire'de bastırılmıştır. Ne var ki bu eser bastırılırken sadece 3 nüshasına dayandırılmış diğerlerine bakılmamıştır. Ayrıca 1970 de Muhammed Mustefidü'r-Rahmân tarafından edisyon kritik yapılmış, Bakara süresi-ne aid kısım «Te'vilat-u Ehli's-Sünne» ismiyle 1404/1983 de Bağdad'da bastırılmıştır.
2. Ebu Bekr es-Semerkandî, Şerh'u Te'vilâtü'l-Mâturidî, Şehid Ali Ktp. Nr. 283.
3. Kitabü't-Tevhid'in Dünyada tek nüshası vardır. 1150 tarihlerinde istinsah edilen bu nüsha Cambridge Üniversitesi kütüphanesindedir. 3651 numara kayıtlıdır. Mısırlı Dr. Fethullah Huleyf tarafından uzunca bir giriş hazırlanmak suretiyle 1970 yılında Beyrut'ta bastırılmıştır.
4. Mâturidî, Kitabü't-Tevhid, sh. 7-8, Dr. Fethullah Huleyf neşri Beyrut, 1970.
5. Kitabü't-Tevhid, sh. 7-8, Beyrut 1970.
6. a.g.e., sh. 380.
7. a.g.e., sh. 136.
8. M. Ebu Zehra, Tarihü'l-Mezahibi'l-İslamiyye, el-Cüz'ul evvel, fi's-Siyaseti ve'l-akaid, sh. 212-213 Tarihsiz.
9. Lütfi Öztabağ, Felsefe dersleri, sh. 61.
10. Mâturidî, Te'vilâtü'l-Kur'an var, 87 b. Selim ağa ktp. no: 40 ve bundan naklen Doç. Dr. Kemal Işık, Mâturidî'nin kelâm sisteminde İman Allah ve Peygamberlik anlayışı, sh. 61, Ank. 1980.
11. K. Tevhid, sh. 3-4.
12. Bakara, 111, Neml, 64.
13. K. Tevhid, sh. 18-19.
14. Eş'ari, Kitabü'l-Lüma, sh. 6-7, Beyrut 1953.
15. M.E. Zehra, a.g.e., sh. 211, 212.
16. Nisa, 82.
17. Şûrâ, 11.
18. Mâturidî, K. Tevhid, sh. 67-68, Te'vilâtü'l-Kur'an, Raşid ef. ktp. no: 47 Taha, 5. ayetin tefsiri, varak 356a.